

Tussen vrees en hoop

Enkele gedachten over
innerlijke zekerheid

Gabriël van den Brink

24 maart 2016

Tilburg

Filosofisch nadenken op
een
ongemakkelijk moment...

1

Ons mensbeeld:
wat
te doen bij gevaar?

We zoeken vaak externe zekerheid

Bij acuut gevaar meteen in actie komen:

- Roofdieren: de aanvaller weg jagen
- Overstroming: hogere dijken bouwen
- Infectieziekte: in quarantaine zetten
- Oorlogsdreiging: een leger opbouwen
- Aanslagen: de passagiers controleren

Wat is zekerheid van binnen uit?

We hebben diverse afweermechanismen:

- Freeze: veilig door totale passiviteit
- Flight: veilig door ver weg te rennen
- Fight: impuls om gevecht aan te gaan
- zelfvertrouwen spreekt niet voor zich
- maar het Westen zet er sterk op in

Externe structuren worden cultuur

Veiligheid vloeit uit twee vormen voort:

- Behalve korte ook een lange termijn
- We raken aan structuren gewend
- Collectief maakt een leerproces door
- Cultuur blijft in nieuwe situatie bestaan
- Innerlijke zekerheid als gelaagde zaak

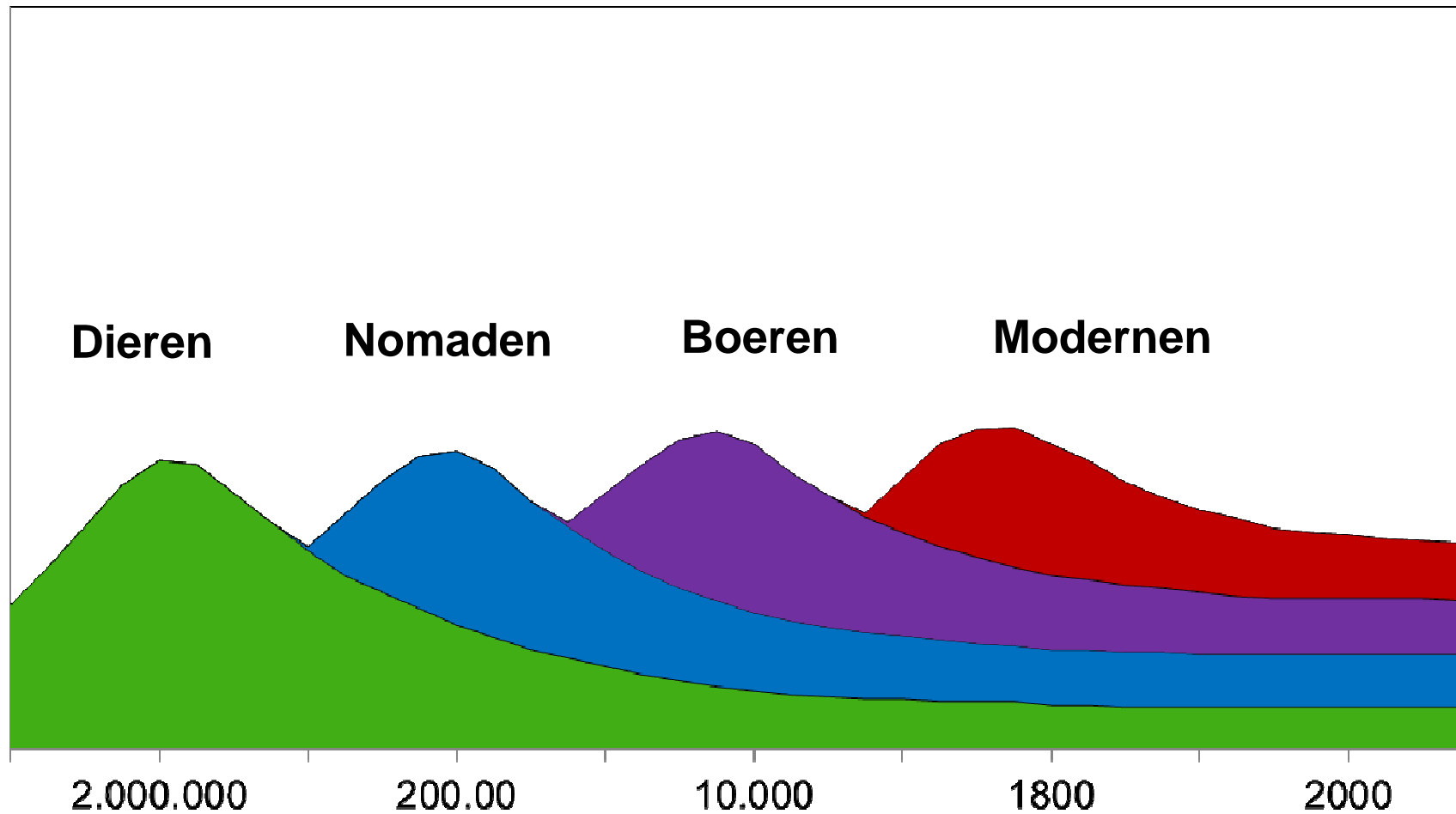
2

Cultuurgeschiedenis:

geen

innovatie maar sedimentatie

Evolutie van menselijke samenlevingen

Innovatie: bestaanswijzen wisselen af

Dieren

Nomaden

Boeren

Modernen

Sedimentatie: lagen die gestapeld zijn

Industriële maatschappij 1800 n. Chr.

Boerensamenleving 10.000 v. Chr.

Jagers en verzamelaars 200.000 v. Chr.

Dierensamenleving 2.000.000 v. Chr.

3

Persoonlijke relaties
in
dierengemeenschappen

Gevaren en soorten bescherming

Leven laat competitie én coöperatie zien

- Roofdieren komen van buitenaf
- Samenwerking komt veelvuldig voor
- Seks en macht leiden tot conflicten
- Competitie om schaarse middelen
- Troost en verzoening heel normaal

Sociale en morele vermogens (Frans de Waal)

‘Eeuwige’ vragen van ons bestaan

Zie thema's uit populair cultuur (films e.d.)

- Eigen gemeenschap vs vreemdeling
- Vriendschappen vs verraad plegen
- Incongruenties tussen man en vrouw
- Gewelddadig gedrag vs verzoening
- Zie veilige hechting in jonge leeftijd

4

Lokale patronen
bij
jagers en verzamelaars

Externe gevaren 200.000 jaar terug

Groepen van maximaal 150 mensen

- Levend van wat de natuur hen biedt
- Weinig verweer tegen hitte, kou etc.
- Vechten met dieren en vreemdelingen
- Gewelddadig gedrag komt veel voor
- Groepen die schuilen in een grot

Zoeken naar innerlijke zekerheid

Animisme en wisselwerking met natuur

- Bezielde plekken, dieren, voorwerpen
- Offer compenseert voor jacht en slacht
- Collectief handelen zorgt voor houvast
- Religie is rituele uitwerking (Durkheim)
- Gemeenschap biedt interne zekerheid

Rituele dansen bij de Masai (Kenia)

5

Regionale profeten
en
boerensamenlevingen

Externe gevaren 10.000 jaar terug

Explosieve toename van de bevolking

- Vestiging in dorpsgemeenschappen
- Vorming overschotten en voorraden
- Droogte, ziekten, overstromingen
- Risico van overvallen en oorlogen
- Machtige vorsten bieden bescherming

Zoeken naar innerlijke zekerheid

Geloof in bovennatuurlijke goden of God

- goddelijke voorschriften en leefregels
- profeten houden het volk bij de les
- cultiveren van sociale gedragingen
- inzetten op betrouwbaar handelen
- gewetensvorming en moreel besef

Mozes laat de Tien Geboden zien (G. Doré)

6

Nationale processen
en
industriële maatschappij

Externe gevaren de laatste 200 jaar

Groei van wereldhandel en industrie

- Uitbuiting, werkloosheid en armoede
- Beginsel van de verzekering (1744)
- Ontwikkeling van een nationale staat
- Overheid krijgt monopolie op geweld
- Sociale kwestie en verzorgingsstaat

Zoeken naar innerlijke zekerheid

Geloof in geschiedenis en maatschappij

- Geleidelijk meer bestaanszekerheid
- Politieke vrijheid en mensenrechten
- Onderlinge solidariteit van burgers
- Vertrouwen in bureaucratisch proces
- Meer cultureel kapitaal door opleiding

Streven naar een betere maatschappij

7

Nieuwe gevaren
op
globale schaal

Externe gevaren anno nu

Globaal verkeer en wereldwijde netwerken:

- Milieuvervuiling: straling, vergiftiging
- Radicalisme: aanslagen en terreur
- Epidemieën: varkensgriep, aids etc.
- Klimaatsverandering: overstromingen
- Internet: hackers, hypes, virussen etc.

Verwoestende oorlog in Syrië

Zoeken naar innerlijke zekerheid

Eigen identiteit geeft menig een houvast

- Expansie mensenrechten na WOII
- Meer cultureel kapitaal door opleiding
- Idealisme door welvaartspeil (Inglehart)
- Discriminatie en assertieve levensstijl
- Globalisering vergt identiteit (Castells)

8

Zelfvertrouwen
een
riskante strategie

Vooruitgang spreekt niet voor zich

Spanning van externe en interne zekerheid:

- Dieren en jagers: gevecht zelf aangaan
- Boeren: goden zijn niet snel tevreden
- Politiek: geschiedenis maken is mislukt
- Gevoel van machteloosheid overweegt
- Schaalvergroting leidt tot vage angst

Zelfvertrouwen is ongelijk verdeeld

Opleidingspeil voornaamste variabele

- Economie: hoogte van het inkomen
- Politiek: tolerantie en democratie
- Mentaal: besef van goed en kwaad
- Cultureel: libertair versus autoritair
- Maatschappelijke elite zelf in de war

Noordwest Europa geen model

Culturele context speelt een grote rol:

- Individualisme of gemeenschapszin
- Zelfbepaling of gezagsuitoefening
- Meer autoritair leiderschap (Poetin etc)
- Confucianisme: sociale aanpassing
- Boeddhisme: het eigen ego loslaten

9

Liberaal mensbeeld
dus
aanvullen of versterken

Mixen met sociale zekerheid

Collectief handelen blijft relevant:

- Ego met sociale waarden aangevuld
- Herwaardering nationale gemeenschap
- De verzorgingsstaat overeind houden
- Investeren in Nederlandse aandelen
- Leeft bij aanhangers van SP en PVV

Mixen met sacrale zekerheid

Religieuze tradities blijven relevant:

- Ego voegt zich meer naar een geloof
- Geestelijke gemeenschap komt terug
- Onthechting door gebed, meditatie etc.
- Mensen in nood wereldwijd helpen
- Leeft bij aanhangers CDA, CU, SGP

Mixen met vitale zekerheid

Terug naar animisme en nomadendom:

- Ego als onderdeel van natuurlijke orde
- Aandacht voor een gezonde levensstijl
- Rituelen: festivals, dance, kaarsjes etc.
- Zorgen voor dierenwelzijn en milieu
- Leeft bij aanhangers D66 en GL

10

Van homo economicus
naar
homo empathicus

Neem biologische dimensie serieus

Een rijker zelfbeeld ontwikkelen:

- Menselijke maat vaker voorop stellen
- Persoonlijke relatie doet er sterk toe
- Vermogen tot empathie ontwikkelen
- Maatschappelijke verbeelding cruciaal
- Moral Sentiments in Modern Society

*MORAL
SENTIMENTS*
IN MODERN
SOCIETY

A NEW ANSWER
TO CLASSICAL
QUESTIONS

Edited by Gabriël van den Brink

Amsterdam
University
Press

